

Безуглий А. О., Бібик Ю. М., Білаш С. В., Гаряга Л. О., Демчишак Н. Б.,
Заяць Т. А., Кожушко О. В., Колесник С.-В. П., Концева В. В.,
Литвиненко А. В., Максименко Д. В., Павленко О. П., Петухова О. М.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Колективна монографія

Полтава
2021

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Колективна монографія

**Полтава
2021**

УДК 336:336:77

Рекомендовано до друку вченою радою
Центру фінансово-економічних наукових досліджень
(Протокол № 37-8 від 18.07.2021 р.)

Рецензенти:

Т. В. Устік – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики Сумського національного аграрного університету.

Л. О. Ломовських – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної економіки і міжнародних економічних відносин Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва.

Сучасний стан та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України : колективна монографія / Кол. авторів. Полтава: ПП «Астрая», 2021. 86 с.

У колективній монографії представлено дослідження фінансово-управлінської основи розвитку територіальних громад; економічної політики держави; трансформації фінансового ринку; фінансово-правових аспектів та перспективи розвитку ринку віртуальних активів; домінуючих перспектив та стратегічних напрямків розвитку страхового ринку; оцінки фінансової спроможності дорожніх підприємств при проведенні процедури закупівлі; аудиту фінансових результатів діяльності підприємства; управління оборотними активами підприємства.

Jel G00, G1, G2, G3, G4, H2, H6

Current state and development prospects of the financial and credit system of Ukraine : a collective monograph / Collective of authors. Poltava: PC «Astraya», 2021. 86 p.

The collective monograph presents research on the financial and managerial basis of territorial communities; economic policy of the state; financial market transformation; financial and legal aspects and development prospects of the virtual assets market; dominant prospects and strategic directions for the development of the insurance market; assessing the financial viability of road companies during the procurement procedure; audit of the financial results of the enterprise; management of the company's circulating assets.

ISBN 978-617-7915-35-4

© Колектив авторів, 2021

© Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2021

Офіційний сайт: <http://www.economics.in.ua>

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
------------------------	---

РОЗДІЛ 1. ПУБЛІЧНІ, ДЕРЖАВНІ ТА МІСЦЕВІ ФІНАНСИ

1.1. Фінансово-управлінська основа розвитку територіальних громад: напрями змін та принципи зміцнення (Петухова О. М., Заяць Т. А.)	6
1.2. Економічна політика держави: проблеми сучасного стану (Литвиненко А. В.)	12

РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВИЙ ТА СТРАХОВИЙ РИНКИ

2.1. Трансформація фінансового ринку: теоретичний аспект (Гаряга Л. О.)	19
2.2. Фінансово-правові аспекти та перспективи розвитку ринку віртуальних активів в контексті зміцнення національної безпеки України (Демчишак Н. Б., Білаш С. В.)	26
2.3. Домінуючі перспективи та стратегічні напрямки розвитку страхового ринку (Павленко О. П.)	38

РОЗДІЛ 3. ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Оцінка фінансової спроможності дорожніх підприємств при проведенні процедури закупівлі (Безуглий А. О., Бібик Ю. М., Концева В. В.)	45
3.2. Аудит фінансових результатів діяльності підприємства: теоретичні та методичні засади (Кожушко О. В.)	52
3.3. Управління оборотними активами підприємства (Колесник С-В. П., Максименко Д. В.)	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79

а й широке експертне середовище, члени громади; їх спільна діяльність заснована на партнерстві й взаємовигідній співпраці з пріоритетністю вирішення соціальних проблем;

– принципи системності й ієрархічності, на основі яких формуються й чітко структуруються складні взаємозв'язки та взаємозалежності у межах різних підсистем соціальної взаємодії локального рівня (інституціональної, економічної, соціальної та екологічної), від яких значною мірою залежить характер і обсяги відповідальності кожного із суб'єктів;

– принципи адаптивності й ефективного управління, орієнтовані на те, щоб забезпечити доволі швидкі зміни в системі місцевого управління як реакцію на зрушення в адміністративно-територіальному устрої, економічній основі розвитку територіальних громад, їх соціальній сфері; досягнення відповідності соціальної відповідальності певних ланок управління змінам в системі інституціонального розвитку країни та її регіонів;

– принцип визначеності пріоритетів модернізації фінансово-управлінської основи розвитку об'єднаних територіальних громад, з огляду на те, що вищі ланки державного управління з широким спектром владних повноважень і функцій, необхідною ресурсною базою, мають бути взірцем відповідального виконання головних державотворчих функцій, а також відповідального ставлення до реалізації конституційних прав громадян.

Таким чином, в Україні в умовах нового адміністративно-територіального устрою необхідно сформулювати ефективну фінансово-управлінську модель розвитку територіальних громад на основі плідної взаємодії різних гілок влади на засадах інклюзивності та партнерської взаємодії, системності й ієрархічності, адаптивності та ефективності управління. Її утвердження має ґрунтуватись на засадах соціальної відповідальності суб'єктів, діяльність яких підпорядкована досягненню цілей сталого розвитку, передовсім поліпшенню якості життя членів територіальних громад.

1.2. Економічна політика держави: проблеми сучасного стану

© Литвиненко А. В.

канд. екон. наук, доц.,

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,

м. Харків, Україна

Економічна політика була об'єктом інтересу дослідників ще на початку ХІХ століття. Саме в цей період часу з'являються перші роботи, активно досліджують проблему взаємин між політичною економією і економічною політикою.

Основоположником теорії економічної політики можна вважати німецького політичного діяча, відомого юриста, вченого-економіста, дійсного члена Баварської Королівської академії наук графа Юліуса фон Зодена (1754 – 1831).

Надалі вчені-економісти присвячували свої дослідження вивченню питання взаємозв'язку економічної теорії і економічної політики. Досить цікавими для розуміння суті сучасної економічної політики є роботи голландського

економіста Яна Тінбергена. Як стверджує відомий дослідник розвитку економічної науки Б. Селигмен, «злиття теорії і економічної політики здійснено в роботах Тінбергена найбільш послідовним чином» [1, с. 588].

Тінберген, лауреат нобелівської премії 1969, присвятив вивченню питань економічної політики кілька робіт («Теорія економічної політики» (1952), «Централізація і децентралізація в економічній політиці» (1954) і «Економічна політика: принципи та мету» (1956)). Я. Тінберген в своїх роботах «порвавши з традицією ізольованого підходу до різних типів економічної політики, показав, що її рішення залежить від одночасного, скоординованого використання достатньої кількості правильно вироблених інструментів проведення відповідної економічної політики» [2, с. 181].

Тінберген під економічною політикою розуміє «певні дії економічної поведінки. У найбільш точній і явному розумінні поняття економічної політики повинно ставитися до уряду». Отже, Тінберген розглядає економічну політику, перш за все, з точки зору вирішення конкретних завдань. У розумінні відносини Тінбергена до економічної політики є важливим його публічна дискусія з Дж. М. Кейнсом.

Тінберген закликав до так званого модельного мислення (через призму економіко-математичних моделей), а Кейнс стверджує, що головне – це правильний вибір моделей). Однак, і той і інший розглядають економічну політику через призму втручання держави в конкретні економічні процеси для вирішення конкретних економічних проблем. На жаль, сформувався економетричний підхід привів до домінування приватних завдань і фактичного забуття досліджень загальних питань в рамках економічної політики (що протиставляє підхід Тінбергена і підхід Ойкена). Отже, саме роботи Тінбергена відкривають сучасний етап досліджень в області економічної політики, переосмислюючи підходи до економічної політики.

При цьому в своїх дослідженнях Тінберген не протиставляє економічну теорію і економічну політику, розглядаючи їх як частину єдиного цілого, що особливо помітно при аналізі цілей економічної політики. Він вважає, що метою економічної політики є досягнення максимуму суспільного добробуту. Я. Тінберген говорить про те, що існує дві точки зору про можливість досягнення максимуму суспільного добробуту. З одного боку, наприклад, представники Манчестерської ліберальної школи економічної політики і їх вибір на користь політики «laissez faire» і інша крайність – соціалістичний підхід до економічної політики – переконання, що тільки державна власність може бути гарантією максимізації суспільного добробуту. Всі ці точки зору більш засновані на теорії, ніж на практичному дослідженні. З точки зору Я. Тінбергена ефективна економічна політика повинна бути заснована як на теоретичних, так і на практичних дослідженнях.

Так, наприклад, Я. Тінберген вводить критерій продуктивності економічної політики, який можна сформулювати наступним чином: держава повинна брати на себе тільки здійсненні зобов'язання, а цілі економічної політики повинні бути

забезпечені відповідним набором працюючих інструментів. Відзначимо, що дане положення в 60-х – початку 70-х років лежало в основі макроекономічного регулювання. Згодом, намітився певний відхід від даної теоретичної концепції, а її повернення в економічну політику пов'язано з працями Пауля Вельфенса.

З точки зору відомого сучасного дослідника економічної політики німецького вченого П. Вельфенс «економічна політика являє собою сукупність заходів і обмежень правового характеру, спрямованих на створення в економіці сприятливих умов для стабільного та ефективного взаємодії економічних суб'єктів, а так само на усунення або зменшення негативних чинників економічного розвитку країни» [3, с. 37]. Таким чином, і Вельфенс (слідом за Тінбергеном) не протиставляє економічну політику економічної теорії. Основним інструментом державного регулювання економіки П. Вельфенс вважає інститути: «зокрема в завдання економічної політики входить встановлення рамкових умов, що обмежують свободу. Інструментами для цього служать правила, норми і інститути». П. Вельфенс, як і Я. Тінберген говорить про те, що ефективна економічна політика повинна спиратися на результати, як теоретичних, так і практичних досліджень (з упором на практичні дослідження і конкретні завдання). Економічна політика повинна будуватися з урахуванням економічних умов в країні.

П. Вельфенс виділяє в економічній політиці шість основних областей, однією з яких (слідом за В. Ойкеном) є політика економічного порядку. Політика економічного порядку – це встановлення рамкових норм довготривалого характеру для визначення поля допустимих дій економічних суб'єктів; перш за все, політика заохочення конкуренції (плюс політика регулювання економіки і політика приватизації); політика відносин валютної системи; політика відносин кредитної системи. «Завдання політики економічного порядку – встановлення правил визначають поле допустимих дій приватних осіб, фірм та інститутів (як правило, встановлюються обмежують рамки)» [3, с. 38].

Нарівні з політикою економічного порядку областями економічної політики зізнаються:

- 1) політика щодо правових норм, що регулюють економічну діяльність;
- 2) інтеграційна політика;
- 3) політика впливу на господарські процеси;
- 4) політика зростання;
- 5) політика охорони навколишнього середовища.

П. Вельфенс вводить таке поняття як концепція економічної політики і виділяє одну з основних проблем сучасної економічної політики. «Система упорядкованих цілей, стратегій, інструментів і дійових осіб економічної політики представляють собою концепцію економічної політики. Внутрішня неузгодженість концепції, неефективне використання коштів, неадекватне наділення повноваженнями, помилкова оцінка витрат і результатів – основні причини невдач при проведенні економічної політики». Звернення до теоретичних досліджень, вироблення чіткої методології економічної політики і

використання її інструментів дозволять підвищити ефективність державної економічної політики.

Своєрідним «містком» від теорії до практики стали роботи відомого американського і турецького економіста Дані Родрік. У своїх роботах він досліджує те, що саме є «хорошою економічною політикою» і які дії держави до такої політики призводять [4].

Відзначимо, що в сучасних моделях, які можна трактувати як моделі економічної політики (зазвичай – це моделі економічного зростання), аналіз опускається на мікрорівень, де вирішуються локальні проблеми. Єдине ціле розпадається на частини, слабо пов'язані між собою, втрачається комплексність (системність), єдина методологія.

За радянських часів автори так само зверталися до аналізу проблем методології проведення економічної політики. Так, видатний радянський економіст, академік Леонід Іванович Абалкін в якійсь мірі повторюючи ідеї Ю. Зодена говорить про те, що саме політична економія повинна визначати проведення економічної політики. У своїй книзі «Політична економія і економічна політика» стверджує, що «вироблення економічної теорії передуює свідомого використання економічних законів. У цьому сенсі економічна теорія може і повинна випереджати практику, передувати прийняттю тих чи інших господарських рішень, сприяти виробленню науково обґрунтованої економічної політики» [5, с. 206]. На основі цього можна сформулювати критерій правильності економічної теорії: якщо економічна політика є відображенням економічної теорії, то результати вірно проведеної економічної політики і служать критерієм правильності висновків тієї чи іншої теоретичної концепції. Як стверджує Л. І. Абалкін, «негативні явища в економіці свідчать в першу чергу про недоліки і помилки в економічній політиці. Але, в кінцевому рахунку, вони говорять про істинність тих економічних принципів, на яких заснована ця економічна політика».

Отже, можна постулювати наявність різних альтернативних варіантів вірно реалізованої економічної політики, що базуються на різних економічних концепціях і ставлять перед собою різні цілі. Дане положення дозволяє вирішити певне протиріччя, що виникає при оцінці правильності проведення економічної політики з точки зору різних економічних шкіл. На жаль єдино вірною в даний конкретний момент економічної політики не існує, вона залежить не тільки від контексту, але ще і від домінуючої економічної доктрини і тих цілей, які перед нею ставляться. Так, С. Ю. Глазьев стверджує, що «... мотив вибору тієї чи іншої економічної теорії полягає в цілях економічної політики. Теорія, хороша для руйнування соціалістичної економіки, може виявитися непридатною для реалізації цілей підвищення суспільного добробуту, модернізації та розвитку економіки» [6].

Якщо говорити про цілі економічної політики, то в якості їх часто загадуються: здійснення впливу на економічні процеси та економічний розвиток, політика економічного порядку (П. Вельфенс), зростання ефективності

економіки (Г. Е. Алпатов), формування інститутів (М. С. Санталова). Однак при всій різноманітності цілей, сучасні дослідники (Я. Тінберген, В. Ойкен, В. А. Пешехонов) сходяться на тому, що основний (визначальною) метою економічної політики має стати висока якість життя і досягнення добробуту суспільства. Так, наприклад, В. А. Пешехонов в своїй роботі «Держава і економіка» говорить про те, що «більшість авторів, які не належать до марксистського напрямку, вважає, що якщо не завжди, то, щонайменше, в сучасних демократичних країнах головною метою економічної політики держави є суспільний добробут» [7, с. 32].

Таким чином, для досягнення бажаних результатів економічної політики необхідно вибрати домінуючу мету, ту теоретичну економічну концепцію, за допомогою якої можна визначити шляхи досягнення цієї мети і певний формат бажаних результатів. Після цього виникає необхідність у виробленні пріоритетів цілей і будівництві так званої піраміди цілей економічної політики.

Так, наприклад, якщо в якості домінуючої мети вибрати суспільний добробут, то в якості цілей першого рівня (основні стратегічні завдання) можуть виступати: «забезпечення умов для нормальної роботи ринкового механізму; стабільне економічне зростання; повну зайнятість; стійкість грошової системи; зовнішньоекономічну безпеку. підстава «піраміди» утворюють більш приватні, зазвичай короткострокові завдання, які змінюються в залежності від конкретної соціально-економічної обстановки в країні в той чи інший період». Разом з тим у різних авторів зустрічаються або надмірне різноманітність, або тенденція «звалити все в одну купу», включивши в піраміду цілей і функції держави, і однозначно політичні і політико-соціальні домінанти розвитку суспільства.

Зводячи воєдино проведений вище історичний аналіз, спробуємо уявити еволюцію і взаємини шкіл економічної політики. Основоположником початкової школи економічної політики є Ю. Зоден, вплив якого простежується як в роботах представників, що виникли згодом, російської та німецької школах економічної політики, так і в роботах представників історичної школи. Однак, прямого розвитку ідей початкової школи економічної політики не було. Надалі роботи Ю. Зодена і розвивається німецька школа вплинула на становлення російської школи економічної політики, однак, далі розвиток ідей російської школи пішло власним шляхом, кілька протиставляючи себе ідеям німецької школи.

Надалі ідеї російської і німецької школи вплинули на розвиток інституційної школи економічної політики і сучасної інструментальної школи економічної політики. Представники сучасної школи економічної політики є послідовниками ідей сучасної інструментальної школи економічної політики, і в їх ідеях явно простежується зміщення фокусу дослідження від загальних методологічних питань до приватних проблем інструментарію економічної політики.

Представники ж Санкт-Петербурзької школи, безпосередньо розвиваючи ідеї російської школи економічної політики, в основному фокусуються на

проблемах економічної політики як самостійної наукової дисципліни, дослідженні предмета і об'єкта державної економічної політики, побудові універсальної методології економічної політики.

Однак, історичний аналіз розвитку різних шкіл економічної політики наочно свідчить про існування значних проблем як теоретичного, так і методологічного характеру, які присутні як в роботах класиків (Ю. Зоден, Е. Пилипович, А. А. Мануїлов, М. І. Туган Барановський), так і в роботах сучасних вчених (В. Ойкен, Я. Тінберген, П. Вельфенс).

Проблема перша – проблема існування. Чітке розмежування апарату економічної теорії і економічної політики. Як правило, класики визнавали необхідність такого підходу, однак в реальності він не здійснили. Невирішеність даної проблеми змушує, наприклад, Вельфенс вводити, так звану, теорію консультування в галузі економічної політики і стверджувати, що значна частина економічної політики усвідомлено «проводиться за принципом» *learning-by-doing* «(навчання дією)» [3, с. 40].

Усе це змушує, як окремих економістів, так і інститути стверджувати, що економічна політика, як така, застаріла і в сучасному суспільстві як самостійна дисципліна не існує, а всі конкретні питання зводити до макро і мікроекономічних аспектів. Ця ідея перегукується з Альфреду Маршалу і, особливо, до Фрідріха фон Хайєк, який у своїй знаменитій праці «Дорога до рабства» стверджував, що будь-яке втручання держави, навіть не зачіпає ринкових відносин, суть тоталітарно і веде до деградації і втрати економічної свободи.

Проблема друга - проблема теоретичного базису: відсутність орієнтації на економічну теорію. Економічна політика, що проводиться на практиці, часто не має комплексного теоретичного обґрунтування. Ще Зоден говорив про необхідність теоретичної основи економічної політики (політичної економії), яка б виконувала «окреслює», що обмежує роль і формувало б своєрідний правовий каркас економічної політики. Досить чітко дана позиція сформульована і в академіка Л. І. Абалкін.

Проблема третя – методологічна (проблема предмета і об'єкта). Більшість авторів розходяться не тільки у визначенні економічної політики і її інструментарію, оскільки по-різному розуміють предмет і об'єкт економічної політики [11]. Так, в цілому ряді робіт (А. А. Коваль, А. В. Федоров, В. В. Андросов) автори взагалі не задаються питанням об'єкта і предмета економічної політики, а обмежуються тільки виділенням суб'єктів, відштовхуючись від яких і виникають різні «дикі класифікації» використовують дивний інструментарій (наприклад, такі як «економічне стимулювання ефективності звернення»).

Проблема четверта – ідеологічна. Ідеологія проведення активної економічної політики погано узгоджується з ліберальною ідеологією (наприклад, з т. зв. «Вашінгтонським консенсусом»). В результаті, часто уряд займається не стільки проведенням активних заходів, скільки обґрунтуванням

того, чому такі заходи необхідно проводити. Наприклад, професор С. А. Толкачов стверджує, що «онтологічна причина неприйнятності промислової політики для» мейнстріму «полягає у принциповій несумісності програм промислової політики з основними буттєво-сутнісних принципом теорії ринкової економіки – конкуренцією» [8, с. 76].

Проблема п'ята – відповідність теоретичних поглядів заданої інструментарію. Відзначимо, що при проведенні економічної політики не тільки вибір теоретичної концепції, прийнятої за основу економічної політики повинен відповідати меті даної політики, а й інструментарій повинен відповідати даним теоретичним концепціям. В іншому випадку виникає безліч проблем неузгодженості суперечливості різних інструментів взятих різними «горе-експериментаторами» в різних країнах і підходять для різних теоретичних поглядів і різних ситуацій. Не секрет, що під час відсутності чіткого теоретичного базису виникає значне неузгодженість між діями інститутів проводять ті чи інші заходи в рамках економічної політики.

Шоста проблема – проблема інструментарію. Оскільки немає єдиного підходу до економічної політики, то відсутнє чітке уявлення про виділення складових, про їх ієрархії, про їх інструментарії. Отже, економічна політика, по суті, «розтягується» по конкретним завданням і відомствам, що не дозволяє використовувати цілісний підхід і певну синергію від застосування її інструментів у різних економічних завданнях. Прекрасним прикладом такого сумного стану є скандальна ситуація з роботою Кеннет Рогофф і Кармен Райнхарт «Зростання під час боргу» [9, с. 573], опублікованій в 2010 р У даній роботі вчені гарвардського університету простежують взаємозв'язок між збільшенням державного боргу (починаючи з 0,9 ВВП) і безробіттям. Дана робота лягла в основу жорсткої бюджетної політики, що проводиться США і Євросоюзом (перш за все, по відношенню до Греції, Іспанії, Кіпру). Однак висновки даної роботи були спростовані в 2013 р студентом Массачусетського університету Т. Херндоном [10], який викрив авторів у маніпулюванні даними.

Сьома проблема – проблема термінології. Через відсутність цілісних концепцій часто представники різних шкіл під одними і тими ж термінами розуміють принципово різні сутності, що дезорієнтує як дослідників, так і практиків і примушує їх зосереджуватися на конкретному рішенні конкретних завдань, уникаючи широких мультидисциплінарних узагальнень. Порівняємо, наприклад, розуміння терміна «laissez-faire» у Ф. Хайєка і В. Ойкена.

Все вищевикладене вимагає нових досліджень з даної проблеми. Так, наприклад, в даний час Україна витрачає величезні кошти на різноманітні державні проекти і програми в різних сферах економічної політики. Більш чітке розуміння методології економічної політики, її ієрархії дозволило б підвищити ефективність державних інвестицій і досягти синергії при проведенні економічної політики.